

Boken om finska Katrina blev nationalklenod

Många kvinnor och även en del män har läst och gråtit över *Katrina* sedan boken kom ut för 85 år sedan. I Norden blev den en dåtida försäljningssuccé, och så även i Amerika. Bara berättelsen om bokens tillkomst lockade många läsare.

Den fattiga flickan från Åland som arbetade som hembiträde hos en tvåmiljonär i New York och på sin fritid skrev ett vinnande manus till en romanpristävling var en klassisk amerikansk framgångssaga. *Katrina* bedömdes som en "*fin, allvarlig, intensiv och stor bok, vars djup är fyllt av sanning*".

Sally Salminen föddes 1906 i ett fattigt småbrukarhem i byn Vargata, i Vårdö kommun på Åland. Hon var den sjunde i en syskonskara på elva. Modern var åländska medan fadern kom från Gustavs i Åboland. Fadern arbetade som postförare och drunknade en november natt 1913 och lämnade änkan och barnen i en mycket svår situation.

Sally Salminen drömde tidigt om att bli författare. Hon arbetade som butiksbiträde på hemön och studerade per korrespondens. Under en period var hon hembiträde i Stockholm. Mitt under världsdepressionen 1930 gav hon sig iväg till New York och fick arbete som hembiträde hos en "tvåmillionär", syskonparet Maize. Trots att det var svåra tider var de skandinaviska flickorna eftertraktade som arbetskraft i förmögna familjer.



Sally Salminen med sin syster Aili utanför Scandinavian Educational Club i hörnet Lexington Avenue och 125th Street, Harlem, tidigt 1930-tal. (Arkiv: Mariehamns stadsbibliotek / repro: Kjell Söderlund.)

På Vårdö hörde Sally Salminen talas om en kvinna från Österbotten som kommit till Åland, och som blev förlagan till *Katrina*. Naturligtvis hämtade Sally Salminen också inspiration från sin egen uppväxt. Hennes hemby Vargata var i början av 1900-talet ett utpräglat klassamhälle.

När förlagen Wahlström och Widstrand och Holger Schildt 1936 utlyste en romanpristävling skickade Sally Salminen in sitt manus. Hon hade skrivit under lediga stunder i New York. Sally Salminens bidrag *Katrina* segrade och blev en omedelbar succé. Boken var tacksam att marknadsföra. Sally Salminen hade före sitt genombrott arbetat sex år som hembiträde i New York. Hon var inte obekant med tidens radikala strömningar men även rubriker som "*Köksan hos tvåmiljonären som blev*

succéförfattare” gick hem hos allmänheten i både USA och Europa.

Under sitt första utgivningsår kom boken ut i femton upplagor. Den översattes till ett tjugotal språk. För många kvinnor har *Katrina* varit deras kanske enda men nog så viktiga bok. Boken börjar som en vacker folksaga:

”Katrina var den äldsta av tre systrar, dotter till en bonde i norra Österbotten. Hon var den vackraste, den gladaste och den stoltaste av de tre systrarna. Stark var hennes unga, högresta kropp och arbetet gick som en lek vare sig det gällde att hugga timmer i skogen, plöja och harva på åkern eller spinna och väva inne i huset. Det var en vacker syn att se Katrina återvända från skogen med sitt timmerlass en vintereftermiddag, när solen sjönk bortom den snötäckta slätten....Det fanns inte en giftasvuxen man i socknen, som ej försökt sin lycka hos Katrina. Vilken arbetskamrat, maka och mor skulle inte hon bli. Men Katrina var ung och glad och ännu hade inte kärleken fångat hennes hjärta.”

Till Katrinas hemsocken i Österbotten kom dock en vårkväll en sjöman från Åland och där mötte Katrina sitt öde. Sjömannen hette Johan och han berättade de märkligaste saker om sitt Åland. Han berättade om sitt stora fina hus och sin trädgård där det till och med fanns äppelträd. Det var något annat än denna enformiga slätt långt upp i norr. Det slutade med att Katrina följde med Johan till Åland. Johans löften vägde dock lätt mot den bistra verkligheten. Han var visserligen en förförisk spelevink men hade ett mycket dåligt renommé i sin hemsocken och hans hem var inte mycket mer än en koja. Med sin österbottniska arbetsamhet rustade dock Katrina under stora umbäranden upp hemmet medan Johan som många andra åländska män arbetade som sjöman. Katrina fick på ett hårdhänt sätt uppleva det åländska klassamhället där kaptensbönderna styrde och ställde och där hon betraktades nästan som paria även om de var intresserade av henne som arbetskraft och också i sänghalmen. Katrina lyckades dock bibehålla sin värdighet

genom livets alla skiften.

Det var alltså en österbottnisk kvinna, **Katarina Heikintytär**, en finsktalande småbondedotter från Sastmola som hade gift sig med en torpare och sjöman från Vårdö som inspirerade Sally Salminen till en roman som slog bokvärlden med häpnad. De stora amerikanska filmbolagen Warner Bros och Metro Goldwyn Maier ville köpa rättigheterna till Katrina men filmen kom att spelas in i Sverige närmare bestämt på Torö i Stockholms skärgård i regi av **Gustaf Edgren**. Över en miljon biljetter såldes enbart i Sverige.

Boken Katrina uppskattades överallt utom i Sally Salminens hembygd på Åland. Hon försökte återvända hem och köpte till och med ett hus. Det fungerade inte. Många ansåg att hon hade gått för hårt åt lokala makthavare i hembygden. Hon stämplades som "röd". I det ursprungliga manuset till Katrina hade Sally Salminen gått ännu hårdare åt kaptensbönderna på ön men detta togs bort av förlaget. Att vara författare på Åland innebar inte någon status. Här var det hårt arbete och duktigt sjömanskap som räknades. De förmögna kaptensbönderna härskade över sina riken enligt närmast feodala principer. Patriarkala strukturer rådde och Sally Salminen betraktades som en outsider. Dessutom var hennes far finländare och det var ingen merit i ett samhälle som några årtionden tidigare verkat för en anslutning till Sverige.

Sally Salminen mer eller mindre tvingades bort från Åland. Hon har beskrivit situationen i boken *Den långa våren* från 1939. Tillsammans med sin danske man, konstnären **Johannes Dürkoph**, valde paret att bosätta sig i Köpenhamn. Under den tyska ockupationen var hon aktiv i motståndsrörelsen. Efter kriget fortsatte Sally Salminen sin författarverksamhet och skrev sammanlagt sjutton böcker, både romaner och reseskildringar. Hon avslutade skrivarkarriären med självbiografiska böcker som *Upptäcktsresan* från 1966, *Min amerikanska saga* från 1968 och *Världen öppnar sig* från 1974. Hon skrev hela tiden på svenska. Det dröjde länge innan det officiella Åland gav henne något

erkännande. Först 1974 erhöill hon ett blygsamt stipendium. 1976 avled Sally Salminen i Köpenhamn.

2019 kom den hyllade biografien *Min ljusa stad: Sally Salminen, livet och litteraturen*, av **Ulrika Gustafsson, fil.dr. i litteraturvetenskap (Appell förlag). Den blir en succé. Nu jämförs Katrina med finska nationalklenoder som **Väinö Linnas** *Okänd soldat* och *Här under polstjärnan!* fast *Katrina* har en kvinna som hjälte.**

Rolf Karlman

Artikeln har tidigare varit publicerad i NSD (Norrländska Socialdemokraten)

